Universiteit
Leiden
The Netherlands

Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930

Piena, H.

Citation
Piena, H. (2020, January 21). *Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/83255

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/83255

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/83255 holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Piena, H.
Title: Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930
Issue Date: 2020-01-21

Kleurrijk Nederland

Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Deel 1

Hans Piena 2020

Kleurrijk Nederland

Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Hans Piena

Kleurrijk Nederland. Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Copyright © 2020 Hans Piena
Auteur: Hans Piena

Druk: GVO drukkers & vormgevers B.V.
Postbus 651 | 6710 BR Ede

Omslag: Lage hoekkast, Collectie Nederlands Openluchtmuseum, Inv.nr.: NOM.884.OV-1924.

Omslagontwerp: idem
Vormgeving binnenwerk: idem

Proefschrift
ISBN 978-94-6332-572-1
NUR 612

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Kleurrijk Nederland
Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof.mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 21 januari 2020

klokke 15:00 uur

door
Hans Piena

geboren te Rotterdam
in 1964

Promotor:

Dhr. Prof. dr. T.M. Eliëns.

Promotiecommissie:

Dhr. Prof. dr. R.J. Baarsen.

Mw. Dr. M.E.W. Boers-Goosens.

Dhr. Prof. dr. J.B.H. de Haan, Radboud Universiteit Nijmegen.

Dhr. Dr. A.J.A.M. Schuurman, Wageningen University & Research.

Kleurrijk Nederland
Beschilderd meubilair tussen 1600-1930.

Inhoudsopgave

Deel I

Voorwoord en dankwoord 3

1. Inleiding 5
1.1 Eerder gehanteerde paradigma's 5
1.2 Stand van wetenschap 11
1.3. Opzet 16

2. Het archiefonderzoek 19

2.1 De termen witwerk en witwerker 19

2.2 Verspreiding, aantallen en familierelaties 23

2.3 Het gilde 31
2.3.1 De geboorte van het ambacht 31
2.3.2 Knechten, meesters en overmannen 34
2.3.3 De bosse 38
2.3.4 Proefmeesters, meesterproeven en modellen 39
2.3.5 Naaldhout, constructies en lijm 43
2.3.6 De markt en het witwerkers-pand te Amsterdam 47
2.3.7 Relaties met timmerlieden, houtdraaiers, schrijnwerkers en schilders 52

2.4 Het assortiment 65
2.4.1 1650-1700 65
2.4.2 1700-1800 72
2.4.3 1800-1930 81

2.5 Frans Dircksz. Sluijter (1667-1734) te Amsterdam 98
2.5.1 Inleiding 98
2.5.2 Personalia 98
2.5.3 De administratie 101
2.5.4 Productieproces 103
2.5.5 Assortiment en beschildering 106
2.5.6 Verpakking 111
2.5.7 Transport 111
2.5.8 Klanten en betalingen 112

2.6 Transport en afzetgebied 120

3. De meubels 133

3.1 Inleiding 133

3.2 Invalshoeken 133

3.3 **Technische aspecten 135**
3.3.1 Gereedschapssporen 135
3.3.2 Spijkers 159
3.3.3 Beslag 163
3.3.4 William Tottie: Engels beslag van Hollandse bodem 185

3.4 Beschildering 189
3.4.1 Terminologie 189
3.4.2 Waarom beschildert men naaldhouten meubels? 189
3.4.3 De verfzaak van Sara de Bie 190
3.4.4 Verf- en lakrecepten voor witwerkers 191
3.4.5 Basiskleuren 193
3.4.6 Materiaal-imitaties 197
3.4.7 Grisaille 213
3.4.8 Lange jacht 216
3.4.9 Bijbelse voorstellingen 217
3.4.10 Chinoiserie 220
3.4.11 Classicisme 224

3.5. Typen 228
3.5.1 Bedtafels en nachtkastjes 228
3.5.2 Buffetten 232
3.5.3 Rechtbanken 250
3.5.4 Huizer buffetten en buffetkasten 256
3.5.5 Bureaus en secretaires 259
3.5.6 Gortladen 268
3.5.7 Lage hoekkasten 273
3.5.8 Hoge hoekkasten 284
3.5.9 Kakstoelen 288
3.5.10 Kruisvoetkabinetten 305
3.5.11 Linnen-en klerenkasten 311
3.5.12 Linnenkabinetten 327
3.5.13 Porseleinkasten 337

3.5.14 Ladekasten en chiffonnières 348
3.5.15 Tafels (diverse typen) 362
3.5.16 Hangoortafels 366
3.5.17 Kattenbanktafels 379
3.5.18 Theetafels 386
3.5.19 Theeblaadjes 404
3.5.20 Wandborden 410
3.5.21 Gueridons 412
3.5.22 Schenktafels 414
3.5.23 Turfbureaus en turfbakken 421
3.5.24 Wastafels 426
3.5.25 Wiegen 431
3.5.26 Tafelkastjes 442
3.5.27 Spijlenkasten 444

4. Beschilderde meubels buiten de witwerkers productiecentra 449

4.1. Plaatsen waaraan beschilderde meubels eerder zijn toegeschreven 449
4.1.1 Ameland 449
4.1.2 Assendelft 456
4.1.3 Hindeloopen 459
4.1.4 Marken 474
4.1.5 Staphorst 483
4.1.6 Zaandam 493

4.2. Beschilderde meubels van eiken- en naaldhout 511
4.2.1 Flaptafel 511
4.2.2 Schrijntjes 522
4.2.3 Bedstedebankjes met rondgeholde tooglijst 525
4.2.4 Niskasten 540
4.2.5 Regionale echo van de Gouden Eeuw 545

4.3. Historiserende overschilderingen en vervalsingen 548
4.3.1 Inleiding 548
4.3.2 IJspret, riviergezichten en zeeslagen tegen een donkergroen fond 549
4.3.3 Riviergezichten & ijspret omringd door slingertakjes tegen een crème fond 551
4.3.4 Riviergezichten omringd door strooibloemen tegen een licht fond 553
4.3.5 Voorstellingen naar schilderijen van Melchior d'Hondecoeter 555
4.3.6 Miniatuurmeubels met Bijbelse figuren 557
4.3.7 Overschilderde hangoortafels 559
4.3.8 Bijbelse voorstellingen 561
4.3.9 De Zaanse school van Boonenburg 563
4.3.10 Invented heritage 565

5. Synthese **569**
5.1 Beschilderd meubilair en zijn makers 569
5.2 Object als informatiebron 572
5.3 Het cliché ontmythologiseerd 577
5.4 Geen volkscultuur 583
5.5 Nieuw paradigma 585

6. Gebruikte afkortingen **601**

7. Abstract **602**

8. Curriculum Vitae **603**

Voorwoord

Voor u ligt mijn dissertatie, een cultuurgeschiedenis over een belangrijk deel van onze wooncultuur, te weten beschilderd meubilair. Hierin worden vrijwel alle bekende meubels in openbare instellingen behandeld en de vele belangrijke stukken die zijn aangetroffen bij particulieren, antiquairs en veilinghuizen. De dissertatie is bedoeld voor professionals en geïnteresseerden die meer willen weten over soorten, makers en gebruikers van beschilderd meubilair en de rol van deze objecten in onze wooncultuur.

Tijdens het onderzoek is naar andere zaken gekeken dan tot nu toe gebruikelijk is. Eerder stonden stijl en iconografie van de beschildering voorop. Door mijn studie archeologie betrek ik in dit onderzoek tevens gebruikssporenonderzoek en dendrochronologie. Doordat ik vijftien jaar lang meubels restaureerde, kan ik reparaties, wijzigingen en diverse vervalsingen makkelijker herkennen dan een uitsluitend academisch geschoolde onderzoeker. Bovendien brengt mijn werk als conservator bij het Nederlands Openluchtmuseum met zich mee dat ik dagelijks met veel beschilderde meubels ben omringd zodat vergelijking makkelijker is. Daarbij werd ik er geconfronteerd met de paradigma's waarbinnen deze objectcategorie eerder is verzameld, paradigma's die in dit onderzoek worden bijgesteld.

De gevolgde methode verschilt eveneens van wat tot nog toe gangbaar is. In de volkskunde volgt men tot circa 1970 een deductieve benadering: de aangetroffen meubels worden ingepast in reeds bestaande theorieën. In deze studie is een inductieve benadering gevolgd. Ze is primair gebaseerd op schriftelijke archiefbronnen, beeldende kunst en vooral de meubels zelf. Op basis hiervan zijn vervolgens die oude theorieën getoetst en vindt nieuwe theorievorming plaats. Het wellicht belangrijkste gezichtspunt dat hieruit voortvloeit is dat het volkskundige perspectief, waarmee men de meubels tot nog toe bekeek, te gelimiteerd is om recht te doen aan het potentieel dat deze objecten als informatiebron hebben. Met de hier gevolgde methode blijken ze ook een bron voor geschiedschrijving over politiek, onderwijs, geloof, de rolverdeling binnen een gezin, economie, handel, technologie, mechanisering en bijvoorbeeld hygiëne. Deze methode bracht tevens in kaart dat wooncultuur langs veel meer wegen tot stand komt dan eerder is gedacht.

Dankwoord

Tussen 2004 en 2018 heb ik aan dit onderzoek gewerkt, daartoe gemotiveerd en begeleid door prof. dr. C.W. (Willemijn) Fock, eerst als hoogleraar aan de Universiteit Leiden, later gedurende haar emeritaat. Noodgedwongen heeft ze de afronding overgedragen aan prof. dr. T.M. (Titus) Eliëns. Ik wil beiden en prof. dr. em. A.A.M. (Ad) de Jong bedanken voor de vele suggesties en leerzame gesprekken. Het Nederlands Openluchtmuseum wil ik bedanken voor de tijd en de middelen om het vele veld- en schrijfwerk te verrichten en voor de prachtige foto's van de beschilderde meubels. In de laatste fase heb ik onmisbare steun en vertrouwen ervaren van mijn collega's drs. Patricia Böschen, Joke van Houdt, Herms Lunenborg en Anders Zimmerman, die mijn teksten letter voor letter hebben gecontroleerd en literatuurverwijzingen hebben geüniformeerd.